

INSONDA KOMMUNIKATIV NUTQ MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQINI RIVOJLANTIRISH

*CHIRCHIQ DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI MAKTABGACHA
TA'LIM FAKULTETI 2-BOSQICH TALABASI
ESONOVA FOTIMA*

ANATATSIYA. Ushbu maqolada men maktabgacha ta'limda kommunikativ nutq faolyatini shakillantirish muammosi zamonaviy hayotda tobora muhim ahamiyat kasb etishi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlanishining 3 ta asosiy davri, bolalarda grammatik nutq, tarbiyachilar nutqida ko'proq "raxmat", "tashakkur", "uzoq umr ko'ring", "sog' bo'ling" va shu shu kabi so'zlardan ko'proq foydalanishi masalari ko'rib chiqdim

KALIT SO'ZLAR. Kommunikativ, og'zaki, yozma, faoliyat turlari, Til grammatikasi, so'zlashish, muomala, suhbatlashish, tovush komponenti.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Коммуникативная, устная, письменная, виды деятельности, грамматика языка, говорение, поведение, разговор, звуковой компонент.

ANATATSIYA. В данной статье я рассуждаю о том, как проблема формирования коммуникативной речевой деятельности в дошкольном образовании становится все более актуальной в современной жизни 3 основных периода речевого развития дошкольников, грамматическая речь у детей, больше "спасибо", "спасибо" ты", "живи долго" в речи воспитателей. Будь здоров" и я просмотрел случаи большего употребления подобных слов.

KEY WORDS. Communicative, oral, written, types of activities, language grammar, speaking, behavior, conversation, sound component.

ANATATSIYA. In this article, I discuss how the problem of forming communicative speech activity in preschool education is becoming more and more

important in modern life. 3 main periods of speech development of preschool children, grammatical speech in children, more “thank you“, “thank you“, “live long“ in the speech of educators. be healthy“ and I looked at the cases of more use of similar words.

Insnning kommunikativ nutq faoliyatini shakllantirish muammosi zamonaviy hayotda tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Dialogik nutq ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati katta yoshdagi maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitishda, boshlang'ich ko'nikmalarining etishmasligi bolaning tengdoshlari va kattalar bilan muloqot qilishini qiyinlashtirganda, tashvishning kuchayishiga olib kelganda va umuman aloqa jarayonini buzganda eng aniq bo'ladi. Maktabgacha yoshda muloqotning mazmuni, uning motivlari, muloqot qobiliyatlari va qobiliyatlari doimo o'zgarib turadi. Nutq insonlargagina xos bo'lgan faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. Faoliyat turi sifatida aniq maqsadga yo'naltirilgan nutq “kishilik taraqqiyoti tarixida yuzaga kelgan va o'zaro muomalani tashkil etish uchun zarur so'zlashuv ko'nikmalarining rivojlanishi natijasida mustahkamlangan” [Большая психологическая энциклопедия. – Москва: Эксмо, 2007. – С. 396]. Nutqning og'zaki va yozma shakllari mavjud bo'lib, kishilar o'rtasidagi ijtimoiy munosabatlar jarayonida asosan og'zaki nutqdan foydalaniladi. Insoniy faoliyatning ushbu turi “mavhum-mantiqiy fikrlash va ongning shakllanishiga xizmat qiladi. Nutq negizida kechadigan fikriy faoliyat jarayonida esa tasavvurning shakllanishi ro'y beradi... Nutqning hissiy imkoniyati tufayli inson u yoki bu voqea-hodisaga o'z munosabatini bildiradi” [Большая психологическая энциклопедия. – Москва: Эксмо, 2007. – С. 396]. Maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirishning 3 ta asosiy davri mavjud 1) Birinchi davrda bolalar parcha-parcha so'zlardan, ya'ni ma'lum o'zgarmas ildizlardan tashkil topgan jummalarda gapiradilar. Bu bolalarning g'ayritabiiy so'zlari. Bir yil va 3 oydan boshlab chaqaloq nutqda bo'g'inlardan bir so'zli jummalarni ishlata boshlaydi. Nutq apparatining mushak

guruhi shakllanganda, bir gapda bir nechta bo'g'inli so'zlarni talaffuz qilish mumkin bo'ladi.

2)Butun gapning grammatikasini, uning tuzilishini 2 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalar o'zlashtiradilar.Demak, gaplar to'liq shakldagi so'zlarni o'z ichiga oladi, oxirigacha. Ba'zida bola tugashni o'zgartiradi, bu kulgili tabiatga qaramay, kattalarda tabassumga olib kelmasligi kerak. Asta-sekin nutqning turli qismlarining oxirlarini assimilyatsiya qilish sodir bo'ladi: ot va sifatdan fe'lga. Aloqalar bolalar nutqida xizmat so'zlari orqali ifodalanadi.Butun gapning grammatikasini, uning tuzilishini 2 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalar o'zlashtiradilar.Demak, gaplar to'liq shakldagi so'zlarni o'z ichiga oladi, oxirigacha. Ba'zida bola tugashni o'zgartiradi, bu kulgili tabiatga qaramay, kattalarda tabassumga olib kelmasligi kerak. Asta-sekin nutqning turli qismlarining oxirlarini assimilyatsiya qilish sodir bo'ladi: ot va sifatdan fe'lga. Aloqalar bolalar nutqida xizmat so'zlari orqali ifodalanadi

3)Til grammatikasining butun tizimini o'zlashtirish jarayonini 3 yoshdan etti yoshgacha (maktabgacha) kuzatish mumkin. So'z boyligi boyitiladi, chunki bolaning o'zi ongli ravishda va emas, balki bolaning ta'limi bilan shug'ullanadi. Har yili nutqning grammatik tuzilishi va tovush komponenti takomillashtirilmoqda. Tilning grammatik tizimini bola predmetli harakatlarni o'zlashtirish bilan uzviy bog'liqlikda bilishni rivojlantirish asosida egallaydi. Maktabgacha yoshdagi bola nutqining grammatik tizimini shakllantirish morfologiya (so'zlarni rodlar, sonlar, kelishiklarga qa- rab o'zgartirish), so'z hosil qilish (maxsus vositalar yordamida bir so'z negizida boshqa so'zni hosil qilish), sintaksis (oddiy va qo'shma gaplarni tuzish) ustidagi ishlarni o'z ichiga oladi. Bolalarning grammatik rivojlanishi boshqarishni pedagog eng avvalo ham bolaning o'zi bilan (dialog shaklida), ham boshqa bo-lalar bilan birgalikdagi muloqot faoliyati vositasida amalga oshiri- shi lozim.

Bolalarda grammatik tizimni - sintaksis, morfologiya, soʻz hosil qilishni shakllantirish oʻzining alohida xususiyatlariga ega boʻlib, ularni rivojlantirish uchun pedagog turli vositalarni qoʻllashi darkor. Morfologiya va soʻz hosil qilishni oʻzlashtirish uchun ragʻbatlantiruvchi til oʻyinlari; sintaksisni rivojlantirish uchun esa keng fikr bildirish, motivatsiyani yaratish muhim.

Maʼlumki, bolalar oʻz iqtidoriga qarab turlicha darajada rivojlanadi va oʻz navbatida pedagogning rahbarligi ham bosqichli xususiyatga ega boʻladi. Bola hayotining beshinchi yilida pedagog ragʻbatlantirishga (gap soʻz hosil qilish va soʻz ijodkorligi xususida bormoqda); oltin- chi yilda - gap tarkibini eng oddiy tahlil qilish, nutqning grammatik toʻgʻriligini shakllantirishga (soʻz oʻzgartirishda); yettinchi yilda - hosila soʻzlar oʻrtasidagi rasmiy-semantik munosabatlarni oddiy tahlil qilishga, nutqiy ijodkorlikka, murakkab sintaktik tuzilmalarni ixtiyoriy tuzishga alohida eʼtibor berishi lozim.

Maktabgacha taʼlim yoʻnalishidagi tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilari hamda kichik maktab yoshidagi bolalarda soʻzlashuv meʼyorlariga amal qilish koʻnikma hamda malakalarini shakllantirish quyidagi vazifalarni bajarish orqali taʼminlanadi:

1. Bolalarni “soʻzlashish” hamda “muomala”, shuningdek, “soʻzlashish meʼyorlari” (“muomala meʼyorlari”) kabi tushunchalar bilan tanishtirish.
2. Bolalarga soʻzlashuv (muomala)ning, kishilar oʻrtasida oʻzaro munosabatlarni tashkil etishdagi ijtimoiy va shaxsiy ahamiyatini koʻrsatib berish.
3. Bolalarda soʻzlashuv (muomala) meʼyorlariga amal qilmaslikning salbiy oqibatlaridan xabardor qilish.

Bolalar asta-sekin tanishish chogʻida quyidagi iboralarni qoʻllashga odatlanishlari kerak: “Siz bilan tanishishga ruxsat eting!”, “Siz bilan yaqindan tanishishni xohlardim!”, “Keling, tanishaylik!”.

Soʻzlashishda, odatda, biror-bir narsa yuzasidan iltimos qilishga ham toʻgʻri keladi. Bu holda dastlab uzr soʻrash kerak. Chunki murojaat qilinadigan kishi biror

ish bilan mashg'ul bo'lishi yoki biror narsani o'ylayotgan bo'lishi mumkin. Shuning uchun "Uzr!", "Kechirasiz!", "Ruxsat bersangiz!" kabi so'zlar bilan murojaat qilib, keyingina, "Iltimos!", "Mumkin bo'lsa...", "Agar Sizga noqulay bo'lmasa...", "Agar Sizga qiyinchilik tug'dirmasa..." degan holda iltimos qilish zarur.

Suhbatlar chog'ida savol bilan murojaat qilishga nisbatan ham talablar qo'yiladi. Bu talablar quyidagilardan iborat: 1) ochiq so'z, salgina tabassum qilish; 2) umumiy axloqiy me'yorlardan kelib chiqqan holda ma'lum so'zlarni qo'llash (bunda "Rahmat", "Tashakkur", "Minnatdorman", "Sog' bo'ling!", "Uzoq umr ko'ring!", "Ishlaringiz o'ngidan kelsin!", "Kuningiz xayrli o'tsin!", "Omadingizni bersin!" kabi so'z va iboralardan foydalanish mumkin).

Shunday qilib, so'zlashish (suhbatlashish) ikki yoki undan ortiq kishilarning bir-birlariga, atrof-muhitga, o'zlarini o'rab turgan ijtimoiy va moddiy borliqqa nisbatan munosabatlarini bildirish jarayoni sanaladi. Kishilar o'zaro so'zlashish (suhbatlashish) vaqtida jamoatchilik tomonidan tan olingan me'yor (qoida)larga amal qiladilar. Shu sababli maktabgacha ta'limning tayyorlov guruhlaridagi tarbiyalanuvchilarni va boshlang'ich sinf o'quvchilarini so'zlashish me'yorlaridan xabardor qilishga alohida e'tibor qaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat - T., 2006.
2. Tolipov O'., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari - T.: 2006. - 260 b.
3. J.G'. Yo'ldoshev «Pedagogik texnologiya asoslari», T: «Pedagog», 2004 yil.
4. Bolalarni maktabga tayyorlashda noan'anaviy o'yinlardan foydalanish. T., RTM. 2004 y.
5. R.A Mavlonolva, N.X. Rahmonqulova, K.O. Matnazarova, M.J. Abdullayeva "Tarbiyaviy ishlar metodikasi" .-T.: 2015 yil.